

**ОБҐРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСОБІВ УПРАВЛІННЯ
КОМЕРЦІЙНИМ РИЗИКОМ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦТВА РЕГІОНУ**

Удуд І. Р., аспірант Львівської комерційної академії

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Нестабільність соціально-економічного розвитку України, його залежність від глобальної фінансово-економічної стійкості, низький рівень фінансово-економічної безпеки підприємницького сектора та невисокі значення показників фінансово-економічного стану підприємств, зменшення кількості об'єктів роздрібної торговельної мережі, значні диференціації у стані розвитку та рівні комерційного ризику за регіонами держави та у просторово-територіальному аспекті, малі обсяги внутрішнього виробництва непродовольчих товарів та збільшення частки товарів, виготовлених не на території України, значна частка тіньового та необлікованого секторі ринку актуалізують проблему передбачення та мінімізації негативного впливу комерційного ризику, обґрунтування більш сучасних та адекватних методологічних основ оцінки і управління економічними ризиками суб'єктів підприємництва в таких умовах, вивчення їх особливостей та джерел виникнення.

Існуючі, певною мірою класичні, підходи та методики щодо розв'язання окремих проблемних аспектів ризик-менеджменту не дають змоги науково узагальнити та практично вирішити зазначені завдання. Все це вимагає удосконалення механізму управління економічними ризиками суб'єктів підприємництва.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемі оцінки та управління економічними ризиками присвячено наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як О.І. Ястремський, А.Д. Штефаніч, О.Л. Устенко, В.В. Глушенко, Л.А. Гришко, А.Т. Альгіна, Г.Б. Клейнер, І.Т. Балабанова, Є.А. Уткіна, В.В. Черкасова, Г.В. Чернова, Дж. Мілль, А. Маршалл, Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, Ф. Найт, Дж. фон Нейман, Г. Марковіц, Д. Тобіна, М. Фрідмен, У. Шарп, К. Ерроу та ін.

Мета статті. При написанні статті поставлено таку мету: проаналізувати та обґрунтувати організаційно-економічні засоби управління комерційним ризиком в системі економічної безпеки суб'єктів підприємництва регіону у сфері торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Розвиток торгівлі в Україні характеризується непередбачуваністю політико-економічних подій, швидкою мінливістю економічної ситуації, стрімким ускладненням соціальних і технологічних процесів. Ця тенденція підтверджує об'єктивність існування комерційного ризику в діяльності торговельних підприємств. Безперечним фактом є і наростання результатів впливу ризику на хід розвитку підприємства. Для підприємств торгівлі характерною ознакою є прийняття на себе ризику, пов'язаного з придбання та в подальшому реалізацією товарів, а отже, стає надзвичайно актуальним здійснення управління комерційним ризиком на всіх етапах процесу торгівлі. Тим більше, неможливість повного запобігання впливу ризиків на етапи діяльності суб'єктів підприємництва обумовлює необхідність розробки політики управління цим економічним явищем.

Крім того, зауважимо, що процес управління комерційними ризиками в торгівлі необхідно розглядати у взаємозв'язку з оцінкою витрат ресурсів на заходи щодо зниження ризику на всіх етапах торговельної діяльності. Метою такого управління є раціональне забезпечення балансу витрат обмежених ресурсів на управління ризиком та іншими напрямками фінансово-господарської діяльності підприємства.

При цьому під управлінням комерційним ризиком суб'єктів підприємництва, на нашу думку, потрібно розуміти процес, що поєднує вибір мети управління з урахуванням наявних ресурсів і обмежень ринкової ситуації, вибір методів і інструментів управління і підтримку балансу між вигодами від зниження ризику і необхідними для цього витратами на технічні, організаційні і фінансові важелі.

Передусім зазначимо, що політика управління комерційним ризиком торговельної діяльності має включати в себе такі складові елементи:

1) встановлення цілей системи управління комерційним ризиком, чому передують моніторинг

внутрішніх процесів підприємства і середовища його функціонування, виявлення факторів ризику, їх ідентифікація, узгодження цілей і задач управління ризиком з політикою розвитку підприємництва;

2) кількісний аналіз ризиків, який включає вибір методів оцінки рівня, прогнозування можливих втрат від ризиків, визначення фактичного та припустимого рівнів комерційного ризику, порівняння визначених рівнів ризику;

3) розробка комплексу управлінських рішень з мінімізації рівня комерційного ризику - визначення напрямів та варіантів впливу на ризик, оцінка результатів дій.

Зазначимо, що ринкові умови диктують суб'єктам підприємництва необхідність управління комерційними ризиками на всіх стадіях торговельного процесу. Тому вважаємо, що застосування системного підходу до виявлення причин ризиків, які виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищі суб'єктів підприємництва, а також вибір оптимальних методів оцінки та впливу на ризикові ситуації дозволять створити ефективну систему комерційного ризик-менеджменту. Водночас розробка найбільш оптимальних заходів політики управління комерційним ризиком обумовлює й удосконалення синергетичних зв'язків системи внутріфірмового управління суб'єктом підприємництва, зниження незапланованих фінансових втрат і витрат підвищення конкурентоспроможності та зміцнення його економічного потенціалу.

Обґрунтування методологічного підходу до формування системи управління комерційним ризиком суб'єктів підприємництва в значній мірі визначає успішність подальших досліджень, що розвивають концепцію його ризик-менеджменту. Завданням розробки методології створення та функціонування системи управління комерційним ризиком є визначення послідовності та методів, які використовуються при її створенні, а також механізмів, що забезпечують її функціонування. Додамо, що в основу методології створення системи управління комерційним ризиком варто покласти вироблення відповідної моделі, що здатна розкрити системний характер діяльності суб'єктів підприємництва, а також здатна охопити широкий перелік об'єктів ризику, що піддаються як формалізованому, так і неформалізованому опису.

Важливим аспектом вказаного є те, що проблема моделювання управління комерційним ризиком не може бути вирішена за рахунок розробки статичної економіко-математичної моделі з заданими числовими критеріями різних станів об'єкту, який досліджується та оцінки, які йому відповідають.

На нашу думку, модель управління комерційним ризиком має розкривати торговельну діяльність суб'єкта та безпосередньо його як складну систему, яка знаходиться під постійним впливом зовнішнього середовища та в якій відбуваються внутрішні господарські процеси. Крім того, комерційна діяльність суб'єктів підприємництва постійно перебуває під впливом зовнішніх чинників, а також і може піддаватися коригуючих заходів з боку інституцій зовнішнього середовища, визначається своєчасністю, повнотою та коректністю рішень працівників апарату управління підприємством.

Вхідними змінними є зміни в умовах зовнішнього середовища (чинники впливу на характер та результати комерційної діяльності торговельного підприємництва), які формуються поза межами суб'єкта господарювання. Функції керуючих впливів зовнішнього середовища виконують зовнішні механізми системи управління комерційним ризиком, що призначені для моніторингу та управління ризиками. Йдеться про нормативно-правове регулювання діяльності підприємства, дії контрагентів, постачальників, споживачів, інших суб'єктів, включаючи розвиток техніко-технологічної бази торгівлі тощо.

Згідно запропонованого методологічного підходу однією з проблем управління комерційним ризиком є розкриття механізмів функціонування та внутрішніх зв'язків в межах комерційної діяльності підприємства та безпосередньо управління процесами, що відбуваються в їх межах. Тому для розробки методології створення системи управління комерційним ризиком суб'єктів підприємництва об'єктивно необхідно є розробка моделі з використанням поєднання методів моделювання, які є адекватними для вирішення поставленого завдання. Зауважимо, що для цього найбільш доцільно використовувати методи математичної статистики (кореляції, регресії, дисперсії, коваріації, спектральний, компонентний та факторний методи), економетрії, математичного програмування, дослідження операцій, теорії гри.

Додамо, що при обґрунтуванні напрямів впливу та рівня комерційного ризику з використанням засобів його моделювання необхідно також враховувати такі необхідні та пов'язані з ним елементи, як: об'єкти, що піддаються ризику, об'єкти можливого впливу комерційного ризику, джерела загроз, загрози та засоби захисту.

При встановленні алгоритму роботи з управління комерційним ризиком суб'єктів

підприємництва доцільно враховувати такі етапи:

- 1) виявлення чинників комерційного ризику;
- 2) визначення можливості управління загрозами та засобами їх протидії;
- 3) розробка механізмів прогнозування стану об'єктів, що піддаються впливу комерційного ризику, а також планування системи управління ризиками;
- 4) розробка локальної нормативної бази, яка дозволяє впорядкувати функції з управління комерційним ризиком та розподілити їх між персоналом підприємства, а також надати юридичної сили політиці з управління комерційним ризиком його діяльності.

Отже, з огляду на широкий спектр джерел походження та комплексний масштаб впливу комерційного ризику на результати діяльності суб'єктів підприємництва, системою управління комерційним ризиком пропонуємо вважати комплекс заходів, які мають економічну і правову природу та спрямовані на передбачення і мінімізацію негативного впливу комерційного ризику на результати діяльності суб'єктів підприємництва. При цьому основними цілями політики з забезпечення прийняттого рівня комерційного ризику суб'єктів підприємництва є: забезпечити досягнення планових показників торговельної діяльності; досягти ефективного використання ресурсів, залучених у комерційну діяльність; запобігти руйнівному впливу чинників зовнішнього середовища; забезпечити фінансову стійкість і платоспроможність підприємства, охорону його комерційної таємниці; досягти безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу.

Обґрунтуванню сутності системи управління комерційним ризиком суб'єктів підприємництва дозволяє чітке усвідомлення її об'єкта, під яким пропонуємо розуміти сукупність майнових і немайнових прав та економічних інтересів підприємства в його комерційній діяльності, трансформація стану яких призводить до зниження економічної ефективності підприємства та повної чи часткової втрати прибутку. Сукупність майнових та немайнових прав і інтересів суб'єктів підприємництва можна охарактеризувати як економічні інтереси його комерційної діяльності, спрямовані на забезпечення її плановості та належної ефективності.

У відповідності до цього пропонуємо розглядати процес управління комерційним ризиком суб'єктів підприємництва (рис. 1) у вигляді розгорнутої системи, яка включає об'єкти і суб'єкти, механізм і політику управління ризиком.

Система управління комерційним ризиком у відповідності з цією концепцією відповідає таким вимогам: комплексність, безперервність, законність, плановість, економічність, взаємодія, конфіденційність, компетентність.

Зауважимо, що негативний вплив настання ризикової події справляє на такі складові процеси комерційної діяльності суб'єктів підприємництва, як: операційна діяльність, фінансування комерційної діяльності, організаційно-правова діяльність (йдеться про організаційно-правову форму суб'єкта, що здійснює комерційну діяльність; форму бізнесу та способи організації торговельної діяльності, включаючи підбір персоналу та управління торговельним процесом; належність договірної роботи і т. ін.), інвестиційна діяльність, імідж та популярність підприємства. Ці процеси й мають виступати разом з захищеністю майна і активів суб'єктів підприємництва об'єктами управління в системі його комерційного ризик-менеджменту.

Водночас керуючими суб'єктами у пропонованій системі є працівники апарату управління підприємством та зовнішні інституції. Щодо зовнішніх інституцій, то потрібно зазначити, що важливою в системі заходів зниження рівня комерційного ризику є діяльність органів державного управління та контролю, стандартизації і технічного нагляду; організацій виробників та посередників, інфраструктури споживчого ринку; логістичних, транспортних, складських, охоронних підприємств; страхових та інших фінансово-кредитних організацій.

Проте їх участь в системі управління комерційним ризиком в торгівлі все ж обмежується зовнішнім середовищем, а головним суб'єктом управління ризиком на мікрорівні залишається апарат управління підприємством, який реалізує політику в аналізованій сфері через відповідні механізми з дотриманням базових принципів з виконанням своїх функцій для досягнення цілей системи управління комерційним ризиком.

Відповідно до складових етапів процесу комерційної діяльності в торгівлі доцільно визначити такі пріоритетні напрями політики управління комерційним ризиком, як: фінансово-господарська діяльність та політика управління персоналом, фінансова, юридична, інвестиційна, маркетингова та політика зв'язків з громадськістю і взаємодії з органами влади.

Рис.1. Система управління комерційним ризиком суб'єкта підприємництва

Крім того, залежно від суб'єкта, що здійснює управління та фінансування заходів з мінімізації комерційного ризику, способи їх мінімізації можна формувати за двома напрямками: внутрішні (які реалізуються безпосередньо суб'єктом підприємництва та за його рахунок) та зовнішні (які передбачають залучення до процесу управління комерційним ризиком інших сторін (контрагентів підприємства або страхові організації)). Зауважимо, що вибір конкретного переліку методів управління комерційними ризиками залежить від його рівня, який передусім притаманний конкретним характеристикам фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва, а також від ризик-позиції апарату його управління.

Потрібно додати, що ефективний комерційний ризик-менеджмент потребує застосування системної сукупності методів управління ризиком, до складу якої повинні входити достатня кількість організаційних методів та не менше одного економічного. Тільки така система протидії комерційному ризику є ефективною та забезпечує дійсний захист суб'єктів підприємництва від наслідків ризику.

Організаційні методи контролю за комерційним ризиком передбачають впровадження в

практику діяльності підприємства заходів, спрямованих на недопущення виникнення ризикових подій або мінімізацію їх наслідків. До цієї групи методів контролю за ризиком віднесемо: 1) відхилення (або уникнення) ризику, що передбачає відмову від певного управлінського рішення, якщо рівень його ризику неприйнятний (наприклад, відмова від здійснення певної комерційної операції, ризик якої є надмірно високим та обтяжливим, підтримка належного рівня платоспроможності підприємства, відмова від застосування банківських кредитів та позик в умовах несприятливої для підприємства кон'юнктури фінансового ринку, відмова від укладання угод з іноземними постачальниками продукції у зв'язку з постійною зміною митного законодавства, відмова від авансових оплат постачальникам або реалізації товару на умовах відтермінування платежу); 2) недопущення збитків (попередження ризику), що передбачає здійснення управлінським апаратом певних заходів та дій, які спрямовані на недопущення виникнення ризикових ситуацій, а отже, і збитків від них (зокрема, за рахунок: підвищення обґрунтованості підготовки та реалізації управлінських рішень, пошуку та отримання додаткової інформації про зовнішнє середовище діяльності підприємства, розробки таких схем проведення діяльності (операцій), які обминають зони найбільшого ризику); 3) мінімізація збитків, що передбачає впровадження заходів, спрямованих на мінімізацію збитків у разі виникнення ризикових подій (це можливо за рахунок диверсифікації діяльності підприємства, використання портфельних стратегій, лімітування обсягів найбільш ризикових торговельних операцій, розробка та реалізація системи заходів щодо локалізації наслідків ризикової події); 4) передача контролю та відповідальності за виникнення і наслідки ризикових подій іншим юридичним особам-контрагентам підприємства відповідно до умов договірних відносин з ними.

Сукупність організаційних заходів щодо контролю за комерційним ризиком знижує ймовірність виникнення ризикових подій, але не дозволяє компенсувати негативні фінансові наслідки ризику. Для цього необхідно використовувати економічні методи управління ризиком (або методи фінансування ризику), які передбачають використання певних фінансових інструментів та дозволяють відшкодувати збитки в разі виникнення ризикових подій. Сюди також можна віднести методи самострахування ризику (формування резервних фондів; використання ризикових надбавок до окремих планових показників; застосування системи штрафних санкцій тощо). Може використовуватись також резервування частини матеріальних та фінансових ресурсів за рахунок створення таких видів запасів та резервів: страховий товарний запас, страховий запас грошових коштів, страховий резерв на покриття випадкових витрат, резервний фонд підприємства.

Висновки. Отже, організаційно-економічні заходи мінімізації негативного впливу комерційного ризику доцільно формувати за такими напрямками:

- 1) забезпечення виконання планових обсягів реалізації продукції;
- 2) покращення умов транспортування та приймання продукції покупцем;
- 3) ефективне управління борговими зобов'язаннями;
- 4) недопущення настання форс-мажорних обставин у комерційній діяльності;
- 5) дотримання планових значень суми та рівня витрат комерційної діяльності.

Разом з тим заходи в межах окреслених напрямів доцільно диференціювати на системні (пріоритетні), стабілізуючі (доповнюючі) та закріплюючі.

Подальші наукові дослідження в аналізованій сфері повинні стосуватися удосконалення організаційно-економічних заходів управління комерційним ризиком суб'єктів підприємництва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Вербицька Г. Л. Методичні основи оцінки економічного ризику в діяльності підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Г.Л. Вербицька; Нац. трансп. ун-т. — К., 2005. — 19 с.
2. Грабчук О.М. Фінансово-економічний механізм ризик-менеджменту підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / О.М. Грабчук; Н.-д. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. — К., 2006. — 20 с.
3. Коваленко Ю. О. Механізм адаптації підприємств до ризику: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Ю.О. Коваленко; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2003. — 18 с.
4. Маловичко А.С. Економічний ризик: його сутність, властивості та причини виникнення / А. С. Маловичко; Торгівля і ринок України. Зб. наук. пр. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. — Вип. 16, т. II. — С. 458-466.
5. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання / Л. І. Донець; Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 317 с.

РЕЗЮМЕ

Проаналізовано та обґрунтовано організаційно-економічні засоби управління комерційним ризиком в системі економічної безпеки суб'єктів підприємництва регіону.

Ключові слова: економічні засоби, комерційний ризик, управління.

РЕЗЮМЕ

Проанализированы и обоснованы организационно-экономические средства управления коммерческим риском в системе экономической безопасности субъектов предпринимательства региона.

Ключевые слова: экономические средства, коммерческий риск, управление.

SUMMARY

Organizationally-economic facilities of management a commercial risk are analysed and reasonable in the system of economic security of business of region entities.

Keywords: economic facilities, commercial risk, management.

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Федоришин Н.Ю., к.е.н., асистент кафедри міжнародних економічних відносин Львівської комерційної академії

Вже майже два століття кооперативні підприємства та організації доводять свою значущість у соціально-економічному розвитку більшості країн світу, за що користуються значними перевагами з боку органів державного управління. На користь важливості державного сприяння розвитку системи кооперації свідчать загальноновизнані протягом багатьох десятиліть кооперативні переваги, серед яких найважливішими є поєднання приватної ініціативи та суспільного характеру праці; самоорганізація населення та взаємодопомога; оптимальне співвідношення соціальної місії з господарсько-фінансовою діяльністю; стабілізація та гармонізація соціально-економічних відносин; формування високих суспільних цілей та ідеалів.

Основні аспекти взаємодії держави та кооперативів в країнах Європи досліджують Дж.Бірчол, М.Бродзинський, Л.Вілкінсон, П.Грін, Р.Девіс, Я.МакФерсон, Г.Мюнклер. Вітчизняні науковці М.Аліман, В.Апопій, С.Бабенко, С.Жукевич, А.Мокій, С.Семів, В.Сторожук аргументовано доводять значну роль системи кооперації у соціально-економічному розвитку держави. Проте декларативний характер інституційної бази поглиблення участі кооперативних підприємств, організацій та їх об'єднань у міжнародному поділі праці, відсутність реальних механізмів та переваг попри соціально-економічну значущість кооперації, необхідність адаптації кооперативного сектора української економіки до змінних умов ринкового середовища потребують нових законодавчих актів, нормативно-розпорядчих документів та міжнародних угод щодо кооперативного співробітництва.

Метою статті є обґрунтування напрямів державного сприяння розвитку системи споживчої кооперації України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Розробка кооперативної політики і програми співпраці органів державного управління та кооперативів на принципах спільності інтересів дозволить активізувати діяльність кооперативного руху у вирішенні економічних і соціальних проблем, а також його інтеграції в європейське господарство.

Спільні інтереси споживчої кооперації і органів державного управління в економічній сфері проявляються в організації товарообміну між містом і селом, формуванні багатокладної виробничої інфраструктури в селі, реалізації доходів сільського населення, подолання натурального обміну між дрібнотоварним сільськогосподарським виробником і споживачем, місцевому реінвестуванню, розвитку економічних зв'язків на товарних ринках як в межах країни, так і за її межами, обмеженні тіньової економіки. Інтереси органів державної управління і споживчої кооперації ще більше переплетені в соціальній сфері, в процесі задоволення потреб населення в товарах, послугах, денатуралізації доходів населення, гарантування безпеки споживчих товарів, забезпеченні трудової діяльності, соціальному обслуговуванні членів-пайовиків і робітників, соціальному відродженні села, підвищенні професійного рівня сільського населення, особливо молоді, зменшенні міграції населення